

Halmos Károly

Empórium és impérium*

Nacionalizmus az üzleti életben – Lánczy Leó

A címben foglalt kérdéskörrel néhai Vári András barátom és kollégám szerint előbb monográfiát kellett volna írni, s csak utána előadást tartani róla. Elismerem, a téma teljes feldolgozása még várat magára, bár az eddigi, a vállalkozók nemzetfelfogására vonatkozó írások¹ már jókora előrelépést jelentenek. Jelen írás ahhoz a napjainkban – az úgynevezett globalizáció korában – is gyakran viharokat kiváltó kérdéshez szól igen röviden hozzá, vajon van-e a tőkének, illetve a tőke ágenseinek hazája, nemzetisége. Nem megyek bele az olyan filozofikus kérdések megtárgyalásába, vajon a tőke egyes számban létezik-e. Amikor a kifejezést használom, nem gondolok semmiféle, a dolgok mögött megbúvó összeesküvésre, még ha az efféle teóriák adott esetben népszerűek lehetnek is.²

Írásunk hőse, Lánczy Leó bankár és országgyűlési képviselő volt. A korabeli nagy üzletemberek között nem volt egyedül e kettős szerepben, elég csak csepeli Weiss Berthold vagy Wahrmann Mór nevét megemlíteni példaként. Az összeférhetetlenségi szabályok megszigorításakor³ Lánczynak választania kellett, és ő a bankot választotta. Ám a politikai életet sem hagyta el végleg, hiszen 1905-től a főrendiház tagja lett, és nem hagyta el abban a tekintetben sem, hogy az üzleti élet érdekképviseletében is szerepet vállalt.

Ma már természetesnek tekintjük, hogy a bankárok bankvezérek, akiknek a bank nem saját tulajdonuk. Formálisan maguk is alkalmazottak, de a bank érdekében kötelesek eljárni. Bankár voltak szerep, és elvárás, hogy azonosuljanak szerepükkel. Véleményük a bank véleménye. Az országgyűlési képviselőkről is az jut eszünkbe, hogy pártkatonák, és nem az, hogy államférfiak. Szinte lázadás, ha véleményük nem pártjuk véleménye. Lánczy Leó idejében, legalábbis ami a bankárokat illeti, ez még nem volt magától értetődő. Sőt, mivel akkoriban kevesebb

* A tanulmány alapja előadásként hangzott el 2011. augusztus 25-én Marosvásárhelyt a Hungarológiai Kongresszuson, a néhai Vári András által szervezett Gazdasági nacionalizmus című szekcióban. Írásomat Vári András emlékének ajánlom. Köszönöm Klement Juditnak a szokásos szerkesztői fáradozáson túli, szinte társszerzői munkáját. A hibák természetesen az enyémeek. Külön köszönet Hárs Ágnesnek.

¹ Klement 2009, 2010.

² Jó példa erre maga Karl Marx, a nagybetűs tőke világhírűvé tevője – elég ha átfutjuk a 19. századi orosz diplomáciáról szóló, kétségkívül nem kiforrott művét.

³ 1901:XXIV. tc. 5 §, 9. pont: „Országgyűlési képviselő nem lehet: [...] a kormánnyal üzleti viszonyban álló pénzügyi igazgatósági, felügyelőbizottsági tagja vagy bármely más alapszabályszerű közege, állandóan alkalmazott jogtanácsosa (ügyésze, ügyvédje) vagy más alkalmazottja és felszámolója.” A korábbi szabályozás (1875:I. tc. 2 § a) pont) szerint: „Az országgyűlési képviselő nem lehet egyszersmind: [...] A kormánnyal szerződés alapján állandó vagy tartós üzleti viszonyban álló pénzügyi igazgatóság elnöke, igazgatója, igazgató-tanácsosa, jogtanácsosa és hivatalnok.”

volt az a fajta nagybank, amelyet ma tipikusnak tartunk, talán akkoriban még kivételesnek volt tekinthető az a fajta bankár, akinek megnyilvánulásaiban a megfigyelő nehezen választhatta szét a személyes véleményt a bank érdekeinek képviselététől. Lánczy Leó azonban ilyen volt. Beszédeket inkább mondott képviselőként, majd főrendként, illetve kamarai elnökként, tehát közéleti szereplőként, mint bankárként. A beszédek nem csak az országgyűlés naplóiban maradtak fenn, hanem újra kiadták őket, még ha nem is teljesen saját jogukon, hanem szerzőjük vagy elmondójuk⁴ születésnapjának jubileumára. Kora azonban nem tiltotta az üzleti és a közéleti életvilág elegyedését, ezért nem föltételezhetjük, hogy ő maga elválasztotta volna magán- és közvéleményét. Bonyolítja a helyzetet, hogy Lánczy Leónak mind bankári, mind képviselői szerepében politizálnia kellett, igaz eltérő módon és eltérő értelemben. Gondolhatnók, a képviselő a nyilvánosság előtt, a bankár pedig a nyilvánosság kizárásával végzi munkáját. A beszámolók alapján azonban inkább fordított a helyzet. Lánczy rendszeres vendége volt az István-szoba nevű politikusi-közéleti vacsorázó társaságnak, s az ilyen társaságok működésük érdekében éppen hogy többé-kevésbé zártak voltak. Maga Mikszáth jegyzi meg, hogy „[m]ert az emberek különösek, oda szeretnek menni, ahova nem lehet. Mihelyt mindenki mehetett, nem ment többé senki.”⁵ Másrészt egy sajtótörténeti beszámolóból tudjuk, hogy a bankárok félhették a sajtót. „Miklós Andor ne tudta volna, milyen örömet okoz számos bankpalotában, ha a másiknak gazdáját támadja mindjárt az [Est] első szám[á]ban?”⁶ Mindennek a mérlegelése azért érdekes, hogy jobban értelmezni tudjuk Lánczynak a nemzet fogalmával így vagy úgy összefüggésbe hozható megnyilvánulásait.

Adam Smith lakonikus megállapítása alapján, miszerint nincs gyanúsabb annál, mint ha valaki a sajátja helyett a köz érdekére hivatkoznék,⁷ máris előtűnik a kérdés: vajon miként kell tekintenünk Lánczy szövegeire? Vajon az övéi-e ezek, vagy ő csak bankjának szája volt, s ha az övéi, akkor vajon csak a tettei számítanak vagy a szavai is? Vagy a legjobb, ha a la Austin⁸ a szavait is tetteknek tekintjük? Ha a szó-tettekre optálunk, akkor Lánczy szövegeit sajátos helyzetek részeként kell értelmeznünk. E dolgot azonban nem vállalkozik arra, hogy e helyzetek különlegességét egyenként föltárja. Kiinduló pontja egyszerűbb. Lánczy Leó, azáltal, hogy bankvezér, illetve országgyűlési képviselő volt, szerepeket töltött be. Ezekhez a szerepekhez elvárások kapcsolódtak, melyekkel Lánczynak is tisztában kellett lennie, de legalábbis meg kellett felelnie szerepei követelményeinek. Ennek következménye beszédeinek számos visszatérő eleme, melyek alapján szerzőjük nemzeti érzelmeit hangsúlyozó szabadelvűként tipizálható. A beszédek befolyásoló része azonban nem ezekben a nyelvi rutinokban,

⁴ Makai (szerk.) 1907.

⁵ Mikszáth Kálmán: Az István-szoba. <http://mek.oszk.hu/07400/07469/index.phtml#> (Utolsó letöltés: 2012. április 10.)

⁶ Lengyel 1963: 65.

⁷ Smith 1940: 450.

⁸ Austin 1990.

hanem az azoktól való eltérésekben, a kiszólásokban és a hangsúlyáthelyezésekben mutatkozik meg. Föladatunk tehát a szövegek váratlan elemeinek, a burkolt utalásoknak a földerítése. Előzetes tapasztalatunk e téren Wahrmann Mór képviselőházi beszédeinek vizsgálata.⁹ A Wahrmann-beszédek a kötelező nemzeti retorika mintapéldái, de tüzetesebben megvizsgálva kiderül, hogy a szónok rendszeresen Pest és a pesti kereskedelem érdekében nyilvánult meg. Ezek a megnyilvánulások nem hazugságok, még csak nem is torzítások. Wahrmann a szavak újraértelmezésére tett kísérletet. E kísérletek morális és politikai értéke nem egyértelmű, de általában véve egyértelműen rossznak nem minősíthetők. Evvel rá is térhetünk Lánczy Leó beszédeinek vizsgálatára. Mielőtt azonban a beszéd- és publikáció-részletek elemzésébe belevágnánk, érdemes bemutatni hősünk, Lánczy Leó rövid életútját.

LÁNCZY ÉS BANKJA

Lánczy Leó¹⁰ legfontosabb tisztsége a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatói és igazgatósági elnöki pozíciója volt. A reformkorban alapított bank annak idején az ország elsőként létrejött kereskedelmi bankja, majd a dualizmus kori Magyarország egyik legismertebb és hagyományaiban is az egyik leggazdagabb pénzintézete volt, és összbirodalmi mértékkel mérve is jelentősnek számított. A bank már 1867 előtt fontos szerepet játszott az ország gazdaságpolitikájában, hiszen 1848/49-ben arra vállalkozott, hogy a magyar kormány „jegybankja” legyen. A szabadságharc alatt vállalt szerepe és a bank reformkori alapításának emléke miatt a bankot a „nemzeti” jelző aurája lengte körül. A neoabszolutizmus idején majdnem csődbe ment, és túléléséhez egy külföldi bankcsoporttól kapott tőkeinjekcióra volt szüksége. 1867 után már jól fundált intézet volt, de tartós és látványos föllendülése, majd nemzetközi méretűre való emelkedése Lánczy Leó vezetése alatt következett be.

Lánczy Leó édesapja, Lazarsfeld Adolf még a nyugat-csehországi Eger (ma Cheb) környéki falu zsidó közösségében született. Ez a tény azért érdekes, mert a századforduló zsidó eredetű gazdasági vállalkozóinak jó része inkább a magyar határ menti morva falvakból származott át Magyarországra. Lazarsfeld Adolf valamikor 1845 előtt telepedett le Pesten. Üzletvezetőként dolgozott a később borkereskedelemben és pezsgőgyártásban nevet szerzett, katolikus felekezetű Belatiny család ősnél, a gyógyszerészettel foglalkozó Braun Lajosnál. 1845 novemberében önállósította magát, pálinkakereskedő és szeszgyárnok lett, nagykereskedelmi engedélyt kért és egy kisméretű szeszfőzdét tartott fönn. 1850-ben született meg Gyula fia, a későbbi neves jogtörténész és egyetemi tanár, 1852-ben pedig Leon Rafael, a későbbi Leó. Fiait feltehetőleg már születésükkor

⁹ Halmas 2009.

¹⁰ A Lánczy-életút összefoglalásának forrása: Halmas 2004.

– talán az akkoriban a pesti zsidóság körében élénken térítő, s a politikai élettől magát élesen elhatároló skót kálvinista misszió hatására – reformátusnak kereszteltette. 1861-ben családja nevét Lánczyra magyarosította. A felekezetválasztás és a névváltoztatás első pillantásra nemzeti elköteleződésre utalhatna, de a helyzet nem ennyire magától értetődő. Jóllehet a református vallást gyakran szokás nemzeti vallásnak tekinteni,¹¹ ez nincs egyértelműen így: a skót misszió sokkal inkább a reformátusság Nyugat-Európában már dívó kegyességi vonásait hangsúlyozta, és ennek megfelelően inkább a nyugatról ide származottak körében fejtett ki hatást.¹²

A fiatalabbik fiú, Leó az alreáliskola után a Pesti Kereskedelmi Akadémiát végezte el. A gyakornokoskodás után gründolási láz egyik legnagyobb szabású vállalkozása, az Anglo–Magyar Bank alkalmazottja lett. 1876-tól a Magyar Általános Földhitel Rt. (MÁF Rt.) „és a mögötte álló bécsi bankcsoport hívására” e céghez szegődött nemzetközi levelezőként. A külföldi tulajdonosok támogatásával 1879-től már a vezetője volt ennek a mezőgazdasági jelzáloghitelek nyújtására szakosodni kívánó pénzügyintézetnek. A tulajdonosok részesedést szereztek a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankban (PMKB) is. Lánczyt 1881-ben a PMKB tulajdonosai meghívták a bank tanulmányozására, majd 1882-től rábízták annak vezetését is. A PMKB-t tulajdonosai a Rothschild-ház befolyása alatt álló Magyar Általános Hitelbank riválisának szerepére szánták, így a leendő bankvezér „új bankstílust” javasolt meghirdetni. Az új stílust Lánczy Leó méltatója úgy foglalta össze, hogy annak lényege a bankszerűség erősítése, a vidék és a mezőgazdaság hitelezésének javítása, a külforgalom, a közlekedés és a községek hitelezésének növelése volt.¹³

Az új vezérigazgató, amellettt hogy a MÁF Rt. által folyósított kölcsönök átvételével megnövelte saját kölcsönállományát, kiterjesztette az addig csak fővárosi ingatlanokra alapozott jelzálogüzletet a vidéki és a mezőgazdasági ingatlanokra is. Ekkoriban, az 1880-as évektől kezdődött a Monarchia úgynevezett második államvasúti és a helyi érdekű vasúthálózat kiépítésének korszaka. E konjunktúra természetes folyománya volt a községi kötvények forgalmazása és a vasútépitések finanszírozása is.

A gazdaságtörténeti közfelfogás Alexander Gerschenkron nyomán¹⁴ azt tartja, hogy Magyarországon a nagybankoknak iparteremtő szerepük volt. Valójában nem ipari tevékenységet létesítettek, hanem a már létező tevékenységeket segítettek nagyüzemi szinten jövedelmezővé tenni. Az ipar támogatása egyben állami funkciók kiváltását, adott esetben a termelés megszervezését is jelentette. Egy korabeli vélemény szerint Lánczy Leó az egyik megteremtője volt „annak

---

¹¹ Barna 2011: 71.

¹² Vö. Kovács 2004.

¹³ Makai 1907: 12–37.

¹⁴ Gerschenkron 1984.

a nagybank-típusnak, amely a nálunk hiányzó magántőkét a gazdasági élet minden terén alapításokkal és finanszírozással pótolta.”¹⁵

Bankárként a politikusok gazdaságpolitikai kérdésekben is kikérték a véleményét, országgyűlési képviselőként, majd a felsőház tagjaként már nem csak mások kérdéseire válaszolva fejthette ki képviselőtársai előtt véleményét. 1893-tól lett szabadelvű országgyűlési képviselő egy, az ország északnyugati peremén fekvő, főként szlovák ajkú választókerület képviselőjeként. 1896-ban előző kerületében és Miskolcon is megválasztották. Bár az 1896-os megválasztásával kapcsolatban maradtak ránk a választás tisztaságát kétségbe vonó utalások,¹⁶ ezekre Lánczy politikusi szövegeiben nem reflektált. Az összeférhetetlenségi törvény szigorítása¹⁷ után nem jelöltette magát újra, de Lánczy jelentőségét mutatja, hogy 1905-ben a főrendiház tagjává nevezte ki az uralkodó.

Lánczy Leó a dualizmus korának embere volt. A háború vége után már nem tudott az új körülményekhez alkalmazkodni. 1921-ben hunyt el, hatvankilenc évesen.

LÁNCZY ÉS BESZÉDEI

Létharc

Mindezt szem előtt tartva már sorra vehetjük Lánczy szövegrészleteit, hogy megismerjük hősrünk politikai nézeteit. Ha eltekintünk szak-, azaz pénzügy-politikai megnyilvánulásaitól, először 1893-ban szólalt meg nyilvánosan, midőn a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnökévé választotta.¹⁸ A beszéd alapján a szerző politikai maximája a nemzeti létharc kifelé és befelé. A kifelé képviselendő nemzeti érdek (bár magát a kifejezést nem használja) Lánczy szerint kétirányú. Hármaskövetelménynek kell megfelelni: a szabad versenynek, a zsenge ipar védelmének és a nemzeti önállóság hirdetésének. Az ebből adódó teendők: védelem a Nyugat és piacteremtés a Kelet felé. Befelé a követelmények, amelyek egyébként a kereskedők és iparosok nemzeti létjogosultságát is indokolják: a magyar hazafias érzület ápolása, a magyar kultúra fejlesztése és a magyar nyelv terjesztése a más ajkú vidékeken. Bár a kereskedelem elmagyarosító hatására vonatkozó vizsgálatokat nem ismerem, a hatás logikailag kérdéses számomra. A kereskedelem mint szolgáltató ágazat esetében inkább számíthatnánk a kereskedőnek a vevőköréhez való nyelvi igazodására, mint a fordítottjára. A magyarosításban föltehetőleg nagyobb szerepe lehetett az olyan tömeges munkaadóknak, mint amilyenek az államigazgatás és az állami vasutak voltak.

¹⁵ Lánczy Leó. *Magyar Pénzügy* 1906: 2–3.

¹⁶ *Képviselőházi Napló* 1896: 19, 268–269.

¹⁷ 1901:XXIV. tc.

¹⁸ 1893. május 2. In: Makai (szerk.) 1907: 155–160.

Ugyanez a létharc-motívum jelenik meg Lánczy Leó elnöki előterjesztésében, amely 1894 márciusában hangzott el a Budapesti Kereskedelmi és Ipar-kamarában a Kossuth Lajos emlékezetére tartott tanácskozáson.¹⁹ E beszédében Lánczy Széchenyi és Kossuth szándékait értelmezte. E történelmi hősök Magyarország modernizálását úgy kívánták – a beszéde szerint – elérni, hogy a magyar államot „a legnagyobb és legnehezebb államfeladatoknak megoldására” akarták képessé tenni. E szándéktulajdonítás szerint egyrészt az országot ki akarták szabadítani „a mezőgazdasági egyoldalú gazdasági rendszer kényszerzubbonyából”, másrészt akarniuk kellett megteremteni a magyar ipart és kereskedelmet, hogy ezáltal kifejlődjék és „a régi magyar társadalomba” beillesztődjék „a nagy, gazdag, erős, öntudatos és hazafias polgári” osztály, mely „széles vállain” tartja a modern államalkotást és szervezetet. A beszéd az „avitikus” magyar társadalom és a polgári osztály fogalmi pólusain nyugszik. Tény, hogy a polgári osztályt nem nevezi modernnek, de kétségtelen, hogy a modern állam hordozójának tekinti. A beszéd eszmetörténeti érdekessége, hogy az okfejtés a Szekfű Gyula által az I. és Erdei Ferenc által a II. világháború idején megfogalmazott nem integrálódott, illetve kettős társadalom felfogás általam ismert legkorábbi kifejeződése. (E felfogások lényege nézetem szerint nem csak az, hogy a társadalmat vertikálisan megosztottnak látják, hanem az is, hogy az elkülönített részeknek érték-tartalmakat tulajdonítanak. Például a Lányczynál szándékosan létrehozottként [tehát nem szervesen kifejlődöttként], de államfenntartó hivatásúként jellemzett polgárosztály fél évszázaddal később Erdei Ferencnél már mint bár modern, de gyökértelen jelenik meg.) Érdekes az is, hogy a Lánczy által Széchenyinek és Kossuthnak tulajdonított politikai akarat – tehát, hogy új osztályt kell létrehozni – megfelelt annak a kormányzati akaratnak, amelyet szintűgy szűk fél évszázaddal később Ungár László tulajdonított a kiegyezés utáni kormányoknak. Eszerint a „kiegyezés után a fejlődés iránya új és nagyméretű polgárosztály megteremtését sürgeti, és mivel az állam számára ez az osztály éppoly nélkülözhetetlen, mint ahogy a társadalom sem lehet meg nélküle, a 67 utáni kormányok nagysietve hozzálátanak, hogy e hiányzó osztály helye se maradjon betöltetlen. Ezzel polgárságunk történetében új fejezet kezdődik.”²⁰

A létharc-motívum váratlan összefüggésekben is megjelent. Lánczy Leó 1894 júniusában képviselőházi beszédében a valutakonverzió kapcsán, az aranykoronára való átállás értékelése során közvetett módon utalt egy általa rosszindulatú koholmánynak minősített vádra, arra ugyanis, hogy a koronarendszer bevezetéséhez szükséges arany beszerzésének igazi célja „hadikincs” beszerzése lett volna.²¹ Ebben az esetben a (tagadott) államcél természetesen nem csak Magyarországra, hanem az egész Osztrák–Magyar Monarchiára vonatkozott. Furcsa – még ha tagadólag is – a kereskedelem szabadságát előmozdítani kívánó aranypénzrendszernek egy ilyen merkantilista olvasatával szembesülni. Tény, hogy az új pénz-

¹⁹ 1894. március 23. In: Makai (szerk.) 1907: 190–192.

²⁰ Ungár 1942: 328.

²¹ 1894. június 15. In: Makai (szerk.) 1907: 24–37.

rendszer bevezetésének volt köze a nemzetközi versengéshez. Attól kezdve, hogy Nagy-Britannia az aranyalap mellett döntött, a többi ország már csak a rossz és a még rosszabb – az aranykészletek beszerzése, illetve a jelen ezüstkészletek rohamos elértéktelenedése – között választhatott. Még ha a hadikincs-képzés túlzás is, az biztos, hogy az aranyalapú pénzrendszer nagy terhet rótt a birodalomra, olyan időben, amikor a hadi célokra mozgósítható erők összpontosítása egyre fontosabb volt.

Talán nem túlzás, ha az erőltetett fejlesztés motívumát is a létharc toposzához, érvrendszeréhez soroljuk. Az erőltetett fejlesztés adott esetben a főváros előnyben részesítését jelentette. Lánczy Leó 1896. márciusi képviselőházi beszédében²² a magyar érdekeket szó szerint Bécs, azaz Bécs városa ellenében és a magyar főváros mellett szólva fogalmazta meg. Lánczy 1896-ban úgy vélte, hogy közraktárakat és téli kikötőt kellene építeni a fővárosban, ami tetemes költséggel járna ugyan, de a „magyar közgazdaság terén soha hasznosabb és dúsabban kamatozó befektetés nem történt.” Az adódó kérdésre, vagyis hogy miért kellene egy jövedelmezőnek mondott beruházást államilag támogatni, Lánczy válasza, hogy az osztrákok is ezt teszik, és ez a válasz a létharc érvrendszerében logikus. A kései olvasóban ugyanakkor felmerülhet a kérdés, vajon méltányos-e jövedelmezőnek mondott befektetésre állami támogatást kérni, de szem előtt kell tartanunk, hogy egy olyan korszakban, amelyet a növekedés jellemez, sajátos kényszerek is uralkodnak. A beruházás a közjót szolgálhatja, elmaradása azonban egyben lemaradást és kimaradást is jelenthet. Volt Lánczy szövegében ugyanakkor némi csúsztatás is. A befektetés ugyanis nem csak a magyar közgazdaságra vonatkozott. Lánczy a fővárost nem csak Magyarország *fő* városának kívánta láttatni: a „fővárosnak közforgalma és kereskedelmi jelentősége abban rejlik, hogy az ország és jórészen a keleti államok nyersterméneinek főfogyasztási és kiviteli piaca itt összpontosul”. A létharc motívuma tehát összekapcsolódik egy olyan elemmel, amelyet a hódítás toposzának nevezhetünk.

1898 elején a költségvetés tervezete tárgyában elmondott képviselőházi beszédében,²³ a politika logikájának megfelelően állami beruházást javasolt. Kiindulópontja ismét a nagy nemzetek küllhoni piacszerzése, melyet követendőnek tart: „Gazdag talajunk, természeti kincseink, népünk képességei, geográfiai helyzetünk a Keletnek kapuja előtt, mindezek arra utalnak bennünket, hogy dolgozzunk és terjeszkedjünk” (65). Javaslata szerint a lehetőséget az állam segítségével kell kiaknázni: az ipar és a kereskedelem közvetlen és közvetett támogatásával, illetve az ezeknek fejlesztésére „irányított erős törvényhozási és kormányzati intézkedéseknek” rendszerével. Véleménye szerint mindennek megvalósítására egy nagy – akár állami segélyből származó – tőkével ellátott központi társaságot kellene létesíteni. Ez egyrészt „a nálunk hiányzó nagystílvú nagyiparost pótolni volna hivatva”, másrészt tartózkodnia kellene „minden finánciális és

²² 1896. március 6. In: Makai (szerk.) 1907: 38–44.

²³ 1898. január 27. In: Makai (szerk.) 1907: 60–70.

bankszerű tevékenységtől” (67), magyarul nem volna szabad versenyt támasztania a magánberuházókkal szemben. Mint látható, itt a létharc a terjeszkedés és az etatizmus igényével fonódott össze.

Az érvelés logikája nem, de a kifejezése lassan változott. Az 1893–1898-as kereskedelmi és iparkamarai ciklust záró elnöki beszéde²⁴ a „nemzeti munka” kifejezésével kapcsolta össze a szabadkereskedelem és a protekcionizmus elvét és az állami támogatás²⁵ burkolt igényét. Negyed évvel később az autonóm vám-tarifát tárgyaló szaktanácskozmánynak adott véleményében²⁶ már – föltehetőleg nem függetlenül attól, hogy a PMKB érdekeltté vált a tengerhajózásban – protezsálandónak tartotta a tengeren át való behozatalt is. Ugyancsak ebben az évben, októberben, az újabb kereskedelmi és iparkamarai ciklust elindító elnöki székfoglaló beszédében a tengeren át való behozatal érdekében szólalt meg. Ma talán már keménynek tűnő formában fogalmazott: „fontos, különösen közvetítő kereskedelmünkre nézve *Dalmáciának bevonása* [hazánk – H. K.] *kereskedelmi érdekszférájába*, ami azonban csak úgy lenne elérhető, ha sikerül Dalmáciát vaspánttal országunkhoz csatolni azon vasúti kombinációk egyike által, amelyek e célra a kormányok kezeiben forognak” (167).²⁷

A terjeszkedés igényével támogatott erőltetés nem egyszeri beszédfordulat volt. 1901. szeptemberi képviselői beszámoló beszédében²⁸ elismétli a korábbiról már ismert, *nagyobbszabású közművekre*, illetve *nagyszabású munkaprogramra* vonatkozó javaslatát. Egy bő évvel később²⁹ „a tengeren túli piacokon a magyar kiviteli kereskedelemnek ápolása, jóformán megteremtése és fejlesztése” érdekében indítandó akciót javasolt (200).

A létharc toposzhoz sorolom a kifelé mutatandó erő alapjául szolgáló belső egység követelését is. Lánczy 1899. évi képviselői beszámoló beszédében³⁰ elöbukkan ez a társadalompolitikai gondolatfűzés. Saját politikai tettét, vagyis Bánffy Dezső lemondásának³¹ támogatását magyarázandó fogalmazta meg, miben látja a Szabadelvű Párt feladatát (Magyarország radikálisabb, demokratikusabb fejlődése), illetve mi lenne a jó honpolgár feladata: minden „jó hazafinak [...] is arra kellene törekednie, hogy a politikait a társadalmi erő koncentrációja is kövesse”.

A toposz körüli nyelvpolitikai küzdelem mutatkozik meg a következő esetben. Lánczy Leónak a szó szerint vett jubileumát, alapításának ötvenedik évfordulóját ünneplő *Pester Lloyd*ban megjelent, 1904. újévi cikke³² a magyar pénz-

²⁴ 1898. április 14. In: Makai (szerk.) 1907: 160–164.

²⁵ Vö. az alanti idézett utalását a kormány által tervezett vasútvonalakra.

²⁶ 1898. július 14–19. In: Makai (szerk.) 1907: 248–257.

²⁷ 1898. október 25. In: Makai (szerk.) 1907: 164–175. Kiemelés az eredetiben.

²⁸ 1901. szeptember 16. In: Makai (szerk.) 1907: 82–91.

²⁹ 1902. november 22. In: Makai (szerk.) 1907: 198–201.

³⁰ 1899. március 14. In: Makai (szerk.) 1907: 72–81.

³¹ Bánffy célja az ellenzékkel való megegyezés a kiegyezési tárgyalások előmozdítása érdekében

³² 1901. január 1. In: Makai (szerk.) 1907: 115–122. Szintén olvasható a cikk itt: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=pe1&datum=19040101&seite=4&zoom=10> (Utolsó letöltés: 2012. április 10.)

intézetek politikai jelentőségét taglalja, bár ezt nem ennyire nyíltan fejezi ki. Az eredeti német cím kifejezetten semlegesén fogalmazva viszonyról, kapcsolatról ír, a beszéd 1907-es kiadásának magyar címe pedig alázatot sugall: „A magyar pénzüzetek része a magyar művelődés szolgálatában”. Ami visszatérő gondolatnak számít e cikkben, az az iparosítás magyarosító hatásának állítása. A régebbiről ismert állítás azonban itt új szóhasználathoz társul. Nem tekintem véletlennek vagy elírásnak, hogy Lánczy a Bankgewerbe, ’banking’ kifejezésre az elektronikus nagyszótár szerint korábban nem használatos bankipar kifejezést használja,³³ amivel nyelviileg is bevonja a pénzüzeteket az iparosításra vonatkozó állítás hatálya alá. Újnak számít továbbá az a helyzetjelentés is, miszerint a Balkánon a magyar bankok átvették az osztrákok helyét, és új az a bejelentés is, miszerint a magyar bankvilág tevőleg részt vesz a magyar folyam- és tengerhajózás kiépítésében, amivel „kiválóan fontos nemzeti feladatot” lát el (119). Valójában mindez egy államilag szubvencionált hajózási program „népszerűsítése”. A hajózási programról a Képviselőházi Napló évekkel későbbi vitáiból³⁴ kiderül, hogy az állam ezáltal részben a kivándorlók utazását támogatta. A kérdés megítélése nem egyértelmű. A hajózástámogatás-pártiak érvei szerint a kivándorlók mindenképpen kivándorolnának, a támogatás csak az ő költségeik egy részét tartja benn a hazai gazdaságban, a támadók érvei szerint ugyanakkor semmiképp nem szabad a kivándorlást támogatni. Hogy ez utóbbi véleményben mennyi a honféltes, és mennyi a munkaerő drágulásától való félelem, nehéz volna elkülöníteni.

Megjegyzendő, a nyelvpolitikai eszköz alkalmazása sem egyszeri eset volt. Az 1904. év végén, egy decemberi cikkében³⁵ Lánczy ismét ehhez az eszközhöz folyamodott: „a bankoknak meg van a maguk tulajdonképeni iparuk: a bankipar, és hogy ennek keretén belül bankjainknak emésztő küzdelmet kellett folytatniok, hogy függetlenítsék a magyar bankipart Ausztriától. [...N]emzeti szolgálatot tettünk ezzel az országnak.” Némileg titokzatos az okfejtés végén a megjegyzés: „az eszméket a magánintelligenciának kívülről kell bevinni a magyar bankokba” (126).

Status quo

A millenniumi év októberében, a második megválasztása után elmondott képviselői programbeszédében³⁶ Lánczy azt a tézist fogalmazta meg, hogy a valódi nemzeti politika csak szabadelvű lehet. Állítását egyrészt arra alapozta, hogy az ország adóssága akkor kezelhető, ha a külföldi befektetők bizalma nem rendül meg, másrészt az önállóságot – értve ez alatt a jegybank önállóságát – nem érdemes

³³ Vö. Magyar Irodalmi és Köznyelv Nagyszótárának korpusza / Magyar Történeti Korpusz. <http://www.nyud.hu/hhc/> (Utolsó letöltés: 2012. április 10. keresőszó: bankipar)

³⁴ *Képviselőházi Napló* 1906: 21. 205; *Képviselőházi Napló* 1910: 22. 343.

³⁵ 1904. december 15. In: Makai (szerk.) 1907: 123–126.

³⁶ 1896. október 25. In: Makai (szerk.) 1907: 45–55.

követelni. (Az önálló valuta kérdése a magyar gazdaságtörténet régi kérdése. Jelen esetben elég annyit megjegyezni, hogy az önálló pénzrendszer megkönnyíti az önálló gazdaságpolitika folytatását, azonban komoly (adó)terheket ró a pénzügyileg önállósulni vágyó országra s annak népére. Lánczy okfejtése ismerősen cseng a 21. századi fülnek: osztrák „testvéreink” a „legnagyobb hitelezőink és legnagyobb szállítóink és azt még sohasem hallottam, hogy egy nagy hitelező és egy nagy termelő ne törekednék arra, hogy adósát és ügyfelét minél erősebbé, minél fizetéképesebbé és minél fogyasztóképesebbé tegye” (48). Lánczy eme okfejtésével eljutottunk a létharc és hódítás toposza után a toposzok harmadik csoportjához, mely csoportot a „status quo” címkével látom el. Magát az érvet olvasván nehéz eldönteni, vajon Lánczy volt naiv, vagy inkább a közönségét tartotta annak. A róka fogta csuka, csuka fogta róka helyzet csak addig maradhat fön, amíg a hitelviszonyok megengedik. Lánczy érve racionálisan akkor fogadható el, ha a támogatott fél adaptációra törekszik. A helyzet azért ellentmondásos, mert az alkalmazkodás áldozatokkal jár, s amíg az adaptálódásra kényszerülő fél támogatást élvez, addig nem érzékeli az alkalmazkodási kényszert. Ekként ezekben a helyzetekben elszakadhatnak egymástól a pénzügyi és a reálfolyamatok, buborékok alakulhatnak ki. Ezért mondható, hogy az idézett megnyilvánulás már annak idején is a perpetuum mobilébe vetett hithez hasonló bizalom kifejeződése volt.

A gazdasági kiegyezési tárgyalások visszatérő témái voltak a közéletnek. Klement Judit cikke³⁷ alapján összefoglalva az úgynevezett gazdasági kiegyezés tulajdonképpen három problémakört foglalt magába: a szigorúan vett államgazdasági közös ügyeket, tehát a birodalomfelek hozzájárulását a közös költségekhez, a közös érdekű ügyeket, tehát a vámközösség, illetve az egységes kereskedelmi térség (pénz, mértékek stb.) ügyét, végül a jegybank ügyét. A közjogi kérdésekkel átitatott politikai életben ezek az ügyek nemcsak az együttélés, hanem adott esetben a nemzeti harc terepeként is szolgáltak, úgy a birodalomfelek, mint a magyarországi politikai erők között. A kérdés a történész Szekfű Gyula 1917-es megfogalmazásában³⁸ tehát az volt, mi is a nemzeti szuverenitásnak az adott viszonyok között elérhető legnagyobb mértéke. Lánczy sajátos helyzetben volt. Bankárként a gazdasági kiegyezés megerősítése volt az érdeke, egy „nemzeti” dicsfényvel övezett bank vezetőjeként viszont meg kellett felelnie annak az igénynek, amelyik a nemzeti érdekek megvalósulását a függetlenség növelésében látta. Lánczy a választóközönségének szóló képviselői beszámoló beszédében³⁹ 1897 decemberében arról beszélt, hogy a gazdasági kiegyezési tárgyalások kapcsán a nemzeti függetlenedést mint fenyegetést javasolt lebegtetni, de valójában a status quo fenntartását tekintette az ország érdekének.

³⁷ Klement 2009.

³⁸ Szekfű 1923: 7.

³⁹ 1897. december 5. In: Makai (szerk.) 1907: 56–59.

Az 1897-ben esedékes gazdasági kiegyezési tárgyalásokat csak 1899-re sikerült lezárni. Láczy 1899. áprilisi, a bécsi *Neue Freie Presse* számára írt cikke⁴⁰ szerint „a magyar kereskedő osztály jól van fundálva” (107). Bő egy évvel korábban ugyanakkor a nagystílű magyar nagytőkést hiányolta. Ha koherenciát keresünk, akkor a „jól fundált” azt a fajta kisszerűséget kell jelentse, mint a két háború közötti házassági apróhirdetésekből a szolid jelző. Mondhatni természetesen, hogy cikkében bátorítja a külföldi befektetőket, sürgeti a két birodalomfél megegyezését, óv a sovén és radikális momentumoktól. Figyelemre méltó viszont a bismarckinak nevezett taktikát kárhóztató megjegyzése, miszerint nem volna szabad gazdasági térre átvinni a vitás politikai kérdéseket.

Az 1900-as évek első megnyilvánulásának⁴¹ hátterében az élesedő, szóhasználattal az „agrárius-merkantil ellentét” címkével ellátott konfliktus sejlik föl. Az agráriusokat érdekcsoportként az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a rövidített nevén ismert OMGE tagságaként azonosíthatjuk, szociális hátterüket tekintve a tőkésedő arisztokrata nagybirtok képviselői voltak, történetüket átfogóan Vári András dolgozta föl.⁴² A merkantilok csoportja nem azonosítható egyetlen szervezettel. Az ipari érdekek hagyományosan a kereskedelmi és iparkamarák keretei között fogalmazódtak meg,⁴³ ezeknek azonban nem volt országos szervezetük. A századforduló után, többek között az agrárius érdekcsoport támadásainak hatására szerveződött meg a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége (GyOSz). Mint tudjuk, az érdekellentét egyik alapja az interkontinentális, főleg az amerikai agrártermékek (gabona) versenyének nyomásától szenvedő nagybirtok-üzem állami támogatásának kérdése volt. Azt, hogy közgazdaságtanilag mennyire voltak indokoltak az egymással szembeni vádak, a kliometria már megvizsgálta.⁴⁴ A gond az volt, hogy egyrészt a hozzáadott értékhez viszonyított vámvédelem mértéke a mezőgazdaságban kisebb volt, mint az iparban, másrészt a magyar nagybirtok gabonája a termelési tényezők versenye szempontjából kettes szorításba került. A tőkeintenzív termelés szempontjából az amerikai, a munkaintenzív termelés szempontjából (a még a magyarnál is alacsonyabb bérköltségek okán) az orosz és a román gabona versenye sújtotta. Mindezek miatt az állam a század végétől alig leplezetten támogatni kezdte a nagybirtokokat.

Most azonban csak az ellentét retorikai megfogalmazódása van terítéken. Láczy Leó a harmadik országos kereskedelmi kongresszus megnyitóján mondott beszédet. A szöveg retorikája saját közönsége előtt is védekező, a szervek egymásra utaltsága (az antikvitásban: a kezek és a gyomor) toposzának átfogalmazása. „Mikor a mezőgazdaság és ipar pang, elképzelhető-e, hogy akkor

⁴⁰ 1899. április 20. In: Makai (szerk.) 1907: 107–109. Szintén olvasható a cikk itt: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp&datum=18990930&seite=9&zoom=33> (Utolsó letöltés: 2012. április 10.)

⁴¹ 1900. szeptember 16. In: Makai (szerk.) 1907: 233–241.

⁴² Vári 2009.

⁴³ Klement 2009.

⁴⁴ Eddie 1971; 1989; 1996.

a kereskedelmi üzem nyereséges, jövedelmező legyen [...], hogy a kereskedelmi forgalom fejlődjék?” (234). A maga részéről ugyanakkor rokonszenvez „a mezőgazdasági hitelnek egészséges alapra való fektetését” célzó állami és társadalmi, magyarán az adófizetők terhére végrehajtandó, illetve önkéntes akciókkal. Tovább bontva a burkolt állításokat, ez egyben azt is jelenti, hogy a mezőgazdaság megerősítése a kereskedelmi szférának is érdeke ugyan, de az akcióban e szféra legfőbb adója mértékéig hajlandó részt venni. Az ellenoldalon valójában nem a mezőgazdaságot látja, hanem a sajtó és a „szószék” (ez alatt minden bizonnyal a katolikus egyházat érti) vádjait. E vádak szerint a – Lánczy előadásában – „nemzetközi konspirációba” lépő kereskedelem áll a mezőgazdasággal, a nagy- és a kisiparral szemben (235). A részleteiben már ismerős választ Lánczy a jövő perspektívájából fogalmazza meg: a magyarosodás terepe a város, a városiasodás a kereskedelem, illetve az ipar és a városi középosztály, azaz a polgári elem jelentős átfedése révén a kereskedelem virágzásától függ, s a kereskedelem terjedésének így „a magyar közéletnek szabadelvű, demokratikus irányba való terelése” (236) is hozadéka. A gondolati boltív záróköve a következő tételmondat: „A magyar kereskedelmi osztálynak [...] jogbiztonságra van szüksége” (236); a tisztességtelen üzelmek elleni küzdelem nem járhat „a kereskedelmi forgalom nélkülözhetetlen szabad mozgásának megbénításával” (237).

A status quo kérdése láthatólag együtt járt az államhoz fűződő viszony erőségének kérdésével. 1903-ban egy felolvasásában⁴⁵ Lánczy a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara és az állam – egyes vádak szerint – túlzottan közeli viszonyáról ejtett szót. Az állam iránti lojalitás kérdése nem először került Lánczy napirendjére. Már az 1901. évi képviselői beszámolójában is felmerült, hogy helytelenítette ugyan a képviselői összeférhetetlenség megszigorítását, de az arra hivatott helyen mégsem szólalt föl ellene.⁴⁶ Hasonlóképpen, Lánczy kamarai beszédében beismerte, hogy a kamara egyes kérdésekben úgymond a kormány iránti lojalitásból nem hozta nyilvánosságra a véleményét. A beszéd vége felé aztán az is kiderült, hogy nem csak lojalitásról volt szó, hanem anyagi erőről, jobban mondva annak hiányáról. Lánczy megemlíti ugyanis, hogy a francia kamarák maguk üzemeltetnek kikötőket, raktárházakat, tőzsdéket, érzékeltetve ezzel az anyagi erejüket, amely a hazai kamarák mögül hiányzik. A kérdés szóba hozatalának azonban jó oka volt: ténylegesen a hadseregszállítási piac új szereplői, a szövetkezetek elleni felszólamlás előkészítésére szolgált. A felszólalás emeltt ideológiai alátámasztást is kapott: a cél „megküzdeni azokkal a hatalmakkal, amelyek nem is félreismert gazdasági elvek alapján, hanem tudatosan, reakcionárius szociálpolitikai velleitásokból kifolyólag támadnak bennünket” (228). Amikor 1904-ben, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara jubileumán⁴⁷ szintén a „buzgó hangulatcsinálók” és az „állítólagos osztályellentétek” ellen emelte fel

⁴⁵ 1903. december 30. In: Makai (szerk.) 1907: 215–233.

⁴⁶ 1901. szeptember 16. In: Makai (szerk.) 1907: 86.

⁴⁷ Pohárköszöntő. In: Makai (szerk.) 1907: 257–261. 261.

szavát, nem volt kétséges, hogy nem a munkásosztályra, hanem az agráriusokra és a velük azonos érdekekre utalt.

Lánczy az 1904. év folyamán kétszer, áprilisban és júliusban⁴⁸ is felszólalt az agráriusok és a szövetkezetek ellen: „mindenütt résen állottunk” „az utolsó hat évben rendkívül kiélesedett agrárius mozgalommal szemben” (176). A konfliktusra okot adó témák adottak: gabona-elővétel, borkereskedelem, aukciók, őrlési forgalom. A legfontosabb megoldásra váró probléma szerinte a „szövetkezetek kinövésének meggátálása” (187). Az állami szerepvállalás követelése sem marad el: „állandó feladatunk lesz [...] az állam gazdasági tevékenységére buzdítólag hatni” (188).

Fordulat?

1905 elején a Szabadelvű Párt elveszítette a választásokat. Lánczy Leó 1905 áprilisában, a bécsi *Neue Freie Presse*-be írt egy cikket.⁴⁹ Ebben megkísérelte az osztrák olvasóval megértetni a magyarországi politikai hangulatot. Hősünk politikai megnyilvánulásait végigolvasva az a benyomásom támadt, hogy az 1905. év elején szemléleti fordulat következhetett be nála. E fordulatot a megértés motívumával jellemzem. Cikkében Lánczy két jellemet állít egymással szembe. Az egyik a hazafié, akinek a „nemzeti húroknak pengetése” visszhangot kelt a keblében, de akinek *józan hangra és tárgyi megfontolásra* kell törekednie, a másik a nemzeti érzületűé, aki szenvedélyes, mert „a néplélek mélyén sokáig szunnyadt aspirációk lehetőleg gyors érvényesülésre törekszenek”. 1906. pünkösdjén, két héttel a darabont kormány megalakulása előtt Lánczy ugyanebben a lapban újabb cikket írt.⁵⁰ Ebben mindkét birodalomfél néplélkét megértendőnek tartja, de – a külső szemlélő számára is – erős érveket hoz föl a magyar álláspont mellett: az osztrákokat a vámhatárok bevezetése esetén általuk elszenvendő veszteségekre figyelmezteti. Hasonló szemlélettel nyilatkozott 1908-ban a képviselőház bankbizottsága részéről az önálló jegybank ügyében hozzá intézett kérdőpontokra is.⁵¹ Nem hagyott kétséget afelől, hogy ellenezné egy önálló jegybank létrehozását, de meghatározta, hogy ellentett politikai döntés esetén milyen szempontokra kellene tekintettel lenni.

Lánczy Leó művei 1907-ig lelhetőek fel összegyűjtött formában. A későbbi évek tekintetében csak szórványos megnyilatkozásokra hagyatkozhatunk. 1911-ben előterjesztette elképzelését egy 1917-ben megrendezendő budapesti

⁴⁸ 1904. április 8. In: Makai (szerk.) 1907: 175–179.; 1904. július 13. Makai (szerk.) 1907: 179–189.

⁴⁹ 1905. április 9. In: Makai (szerk.) 1907: 132–140. Szintén olvasható a cikk itt: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp&datum=19050409&seite=15&zoom=33> (Utolsó letöltés: 2012. április 10.)

⁵⁰ 1906. június 3. In: Makai (szerk.) 1907: 141–150. Szintén olvasható a cikk itt: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp&datum=19060603&seite=17&zoom=33> (Utolsó letöltés: 2012. április 10.)

⁵¹ Lánczy 1908.

világkiállításra.⁵² 1913-ban javaslatot tett az iszlám jogállásának hazai szabályozására.⁵³ 1917-ben véleményt nyilvánított a béke kilátásairól,⁵⁴ és még 1918-ban is előszót írt egy, a meghódított Szerbiáról szóló munkához.⁵⁵ Talán nem csak a történész utólagos bölcsessége mondatja, hogy ezek a megnyilvánulások a realitásérzék hanyatlásának dokumentumai. A világkiállításról szóló előterjesztésről a Nyugat szerzője, aki egyébként üdvözlö a tervet, maga is elismeri ezt. Az 1917-es cikkben Lánčzy abbéli bizodalmanak adott hangot, hogy az antant vezető politikusai gazdasági szakemberek, a háború következményeként pusztán nyersanyaghiánnyal és a hajóraktér szűkösségével számolt, és továbbra is balkáni orientációt javasolt a magyar gazdaság számára.

* * *

Lánčzy Leó üzleti nacionalizmusáról szólva a következő olvasat kínálkozik: Lánčzy tekintélyének alapját az adta, hogy tekintélyes bankszakember volt, nemzetközi kitekintéssel. (Csak emlékeztetek arra, hogy már pályafutása kezdetén is egy bank nemzetközi ügyeivel foglalkozott.) Személyes tekintélyének növelése, bankja (esetleg saját) érdekeinek képviselése ugyanúgy közrejárhatott politikai szerepvállalásában, mint a kormányzó párt azon érdeke, hogy egy neves bankszakembert tudhasson soraiban. Lánčzy közéleti-politikai megnyilvánulásai kezdetben pénzügy-technikaiak voltak, mivel azonban az ország eladósodottsága miatt bármely pénzügyi megoldáshoz a (nemzetközi) befektetői bizalom fenntartására volt szükség, általánosabb kérdésekben is ki kellett fejtenie véleményét. E véleményét, kezdetben a nemzeti érdeket közgazdaságilag doktriner módon a szabadelvűség fogalmi keretében fogalmazta meg. Ez a szabadelvűség azonban a hazánkban meghonosodott civilizációs maximának megfelelően minden további nélkül megfért a felsőbbrendűséggel és az imperializmussal, a kultúrfajisággal és az etatizmussal. Etatizmusát tekintve Lánčzy nem csak az állam presztízsére tartott igényt, hanem az adófizetők pénzére is. A szó eredeti jelentéséhez (szabad emberhez méltóan bőkezű, nagyvonalú) képest ennyiben nagyon is modern liberalizmus volt az övé.⁵⁶ Mivel ez a szabadelvűség nem a költségvetés csökkentésére, hanem a költségvetési torta újraosztására törekedett, az ütközések ideológiai színezetet kaptak. Felfogása progresszivistá volt. Ennek megjelenése írásaiban a „mi, korszerűek” és az „ők, elavultak” fogalmi polarítása.

Mindezt figyelembe véve, a megnyilvánulások csoportosító elveként az érdekképviselő és a politikus kettőssége kínálkozik. A létharc toposz inkább a képviselői, tehát politikusi szövegekben érhető tetten, míg a status quo toposzt inkább a Kereskedelmi és Iparkamara választott vezetőjeként használta.

⁵² Lánčzy 1911. Erre egy reakció: Lengyel 1911.

⁵³ Lánčzy – Balkányi 1913. A javaslat célja a Balkánnal folytatott kereskedelem előmozdítása volt.

⁵⁴ Lánčzy 1917.

⁵⁵ Lánčzy 1918.

⁵⁶ Vö. Gángó 1999.

A Lánczy-féle doktrínák próbakövei a gazdasági kiegyezés tízévente visszatérő tárgyalásainak politikai és az üzleti élet gazdasági válságai voltak. A Monarchia osztrák felével folytatott tárgyalások kapcsán Lánczynak el kellett ismernie, hogy a magyar pozíciók képviseléséhez és erősítéséhez szükséges a nacionalizmus (függetlenségre és önállóság képességére való utalás) mint ultima ráció.

A fordulópontnak – megérzésem szerint – a szabadelvűek bukása számított. Figyelemre méltó azonban, hogy a politikai átértékelés mellett megjelent egy pénzügyi és banküzemteni változás észlelése is. Lánczy az 1904. év végén⁵⁷ utalást tett arra is, hogy a pénzbőség oka a technikai fejlődés, nevezetesen az, hogy „túlságosan bő forgalmi eszközökkel rendelkezünk, főleg a csekk-forgalom mindinkább fokozódó terjedése következtében” (129). Ez a „túlságosan” arra utal, hogy a pénz forgási sebességének felgyorsulása miatt tulajdonképpen – nem szándékoltan – pénz teremtődött, aminek hatása volt az árszintre, és ezen keresztül a népesség életszínvonalára, illetve egyes társadalmi csoportok egymáshoz viszonyított szociális helyzetére. Talán ez a bankok által, de nem szándékaik szerint előállt helyzet vezetett arra, hogy ettől kezdve Lánczy tudomásul vette, hogy a néplélek erejét nem szabad lekezelni, hanem kezelni kell.

FORRÁSOK

Makai Ernő (szerk.) 1907: *Huszonöt év a magyar közgazdaság terén. Lánczy Leó munkássága, beszédei és dolgozatai*. Grafikai Intézet, Budapest.

1893. május 2. Elnöki székfoglaló. [Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara]

1894. március 23. Kossuth Lajos emlékezete a budapesti kereskedelmi- és iparkamarában. Elnöki előterjesztés. In: Makai (szerk.) 1907: 190–192.

1894. június 15. Képviselőházi beszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 24–37.

1896. március 6. Képviselőházi beszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 38–44.

1896. október 25. Képviselői programbeszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 45–55.

1897. december 5. Képviselői beszámoló beszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 56–59.

1898. január 27. Képviselőházi beszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 60–70.

1898. április 14. Elnöki záróbeszéd. [Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara] In: Makai (szerk.) 1907: 160–164.

1898. július 14–19. Szaktanácskozmány a magyar autonom vámtarifa tárgyában. In: Makai (szerk.) 1907: 248–257.

1898. október 25. A budapesti kereskedelmi és iparkamara (újra megválasztott) elnöki székfoglalója 1898. október 25. (*Pesti Napló* 296.) In: Makai (szerk.) 1907: 164–175.

1899. március 14. Képviselői beszámoló beszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 72–81.

1899. április 20. Magyarország gazdasági helyzete. [Die wirtschaftliche Lage in Ungarn. *Neue Freie Presse* 1899. április 20. 8–9.] In: Makai (szerk.) 1907: 100–109.

⁵⁷ 1904. december 26. In: Makai (szerk.) 1907: 127–131.

1899. szeptember 30. A budapesti piac helyzete. [Die Lage des Budapester Platzes. *Neue Freie Presse* 1899. szeptember 30. 9.]. In: Makai (szerk.) 1907: 110–113.
1900. szeptember 16. A harmadik országos kereskedelmi kongresszus megnyitása. Miskolc, 1900. szeptember 16. In: Makai (szerk.) 1907:233–241.
- Pohárköszöntő. A budapesti kereskedelmi- és iparkamara fennállásának 50 éves jubileuma alkalmából rendezett díszlakomán. 1900. In: Makai (szerk.) 1907: 257–261.
1901. szeptember 16. Képviselői beszámoló beszéd. In: Makai (szerk.) 1907: 82–91.
1902. november 22. Megnyitó beszéd. A magyar kiviteli kereskedelem fejlesztése érdekében összehívott értekezlet, 1902. november 22. In: Makai (szerk.) 1907: 198–201.
1903. december 30. A kereskedelmi és ipari érdekképviselő kérdéséhez. Felolvasás a Magyar kereskedelmi csarnokban. In: Makai (szerk.) 1907: 215–233.
1904. január 1. A magyar pénzügyintézetek része a magyar művelődés szolgálatában [Die Beziehungen des ungarischen Bankwesens zur ungarischen Kultur. *Pester Lloyd* 1904. január 1. 4–5.] In: Makai (szerk.) 1907: 115–122.
1904. április 8. Elnöki záróbeszéd. [Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara] In: Makai (szerk.) 1907: 175–179.
1904. július 13. Elnöki megnyitó beszéd. [Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara] In: Makai (szerk.) 1907: 179–189.
1904. december 15. A magyar bankok szerepköre a magyar iparfejlesztés körül. [*Honi Ipar*. 1904. december 15.] In: Makai (szerk.) 1907: 123–126.
1904. december 26. Politika és közgazdaság [*Az Újság* 1904. december 26.] In: Makai (szerk.) 1907: 127–131.
1905. április 9. Elmékedés a vámelkülönítés veszélyeiről. [Reflexionen über die Gefahren der Zolltrennung. *Neue Freie Presse* 1905. április 09.] In: Makai (szerk.) 1907: 132–140.
1906. június 3. Ausztria viszonya Magyarországhoz. [Die Beziehungen zwischen Oesterreich und Ungarn. *Neue Freie Presse* 1906. június 03.] In: Makai (szerk.) 1907: 141–150.
- Lánczy Leó 1908: Válasza az önálló magyar jegybank ügyében a magyar országgyűlés képviselőházának bankbizottsága részéről hozzá intézett kérdőpontokra.
- Lánczy Leó 1911: Előterjesztése Lánczy Leó főrendiházi tagnak, a budapesti kereskedelmi és iparkamara elnökének a Budapesten 1917-ben rendezendő nemzetközi világiállítás tárgyában: nagyméltóságú Hieronymi Károly kereskedelemügyi m. kir. minister úrnak Budapesten 1911. februárjában. k.n., Budapest.
- Lánczy Leó – Balkányi Kálmán 1913: *Az iszlám jogállásának szabályozása Magyarországon. A Magyar-Bosnyák-Hercegovinai Gazdasági Központ felterjesztése a kormányhoz / Ustroj pravnogostanja islama u Magjarskoj. Podnesak ugarske-bosanske-hercegovacke privredne centrale na zemaljsku vladu.* (A Magyar-Bosnyák-Hercegovinai Gazdasági Központ kiadványai. 6.) k.n., h.n.
- Lánczy Leó 1917: Wirtschaftskrieg und Friedenswirtschaft. *Ungarns Zukunft* 1917. június–július. 6–11.
- Lánczy Leó 1918: Előszó. In: Pártos Szilárd: *Gazdasági és kultúrmunkánk a meghódított Szerbiában.* Bíró Miklós kiadása, Budapest.

Képviselőházi Napló

- 1896: 19. 1898. november 28.–december 30. 381. országos ülés 1898. december 22.
 1906: 21. 1908. szeptember 22.–december 01. 574. országos ülés 1908. november 21.
 1910: 22. 1914. január 28.–március 12. 516. országos ülés 1914. március 04.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Austin, John L. 1990: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Barna Gábor 2011: Népi kultúra – nemzeti kultúra – nemzeti identitás. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Kultúra és identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006. augusztus 22–26.) plenáris előadásai*. Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, Budapest, 61–85.
- Eddie, Scott M. 1971: Farmer Response to Price in Large-Estate Agriculture: Hungary, 1870–1913. *Economic History Review* (24.) 4. 571–588.
- Eddie, Scott M. 1989: Economic Policy and Economic Development in Austria-Hungary, 1867–1913. In: Mathias, Peter – Pollard, Sidney (eds): *The Cambridge Economic History of Europe*. 8. Cambridge University Press, Cambridge, 814–886.
- Eddie, Scott M. 1996: *Ami „köztudott”, az igaz is? Bevezetés a kliometrikus történetírás gondolkodásmódjába*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- Gángó Gábor 1999: Egy „rettentő váz nevezet” jelentéstörténetéhez: kit neveztek szabadelműnek, szabadelvűnek és liberálisnak a reformkori Magyarországon? *Holmi* (11.) 3. 327–342.
- Gerschenkron, Alexander 1984: A gazdasági elmaradottság történelmi távlatból. In: Gerschenkron, Alexander: *A gazdasági elmaradottság történelmi távlatból. Tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 35–67.
- Halmos Károly 2004: Lánzy Leó. Hagyomány és nonkonformizmus egy bankvezér történetében. In: Sebők Marcell (szerk.): *Sokszínű kapitalizmus. Pályaképek a magyar tőkés fejlődés aranykorából*. KFKI Csoport – HVG Könyvek, Budapest, 180–195.
- Halmos Károly 2009: Filius? Nepos? [recenzió: Frank Tibor (szerk.): *Honszeretet és felekezeti hűség. Wahrmann Mór. 1831–1892*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2006. 693 old.] *Aetas* (24.) 3. 186–194.
- Klement Judit 2009: A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet”. In: Cieger András (szerk.): *Kötőerők. Az identitás történetének térbeli keretei*. Atelier, Budapest, 163–184.
- Klement Judit 2010: Merkantil vélemények a nemzeti gazdaságról a Monarchia gazdasági közösségében. In: Albert Réka – Czoch Gábor – Erdősi Péter (szerk.): *Nemzeti látószögek a 19. századi Magyarországon. 19. századi magyar nemzetépítő diskurzusok*. (Atelier Könyvtár) Atelier, Budapest, 301–311.
- Kovács Ábrahám 2004: A Budapesti Ev. Ref. Németajkú Leányegyház eredete és története 1858–1869. /The History of the German-speaking Reformed Affiliated Church of Budapest 1858-1869. (A D. Dr. Harsányi András Alapítvány kiadványai. 10. Sorozatszerk. Baráth B. L.) D. Dr. Harsányi András Alapítvány Kuratóriuma, Debrecen.
- Lánzy Leó. *Magyar Pénzügy* 1906. március 08. 2–3.

- Lengyel Géza 1911: Világkiállítás és művészet. *Nyugat* 4. 7.
- Lengyel Géza 1963: *Magyar újságmnások*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mikszáth Kálmán: Az István-szoba. In: Mikszáth Kálmán: *Cikkek-tárcák 1899*. MTA Irodalomtudomány Intézet, Budapest 2009. (<http://mek.oszk.hu/07400/07469/index.phtml> – Utolsó letöltés: 2012. április 10.)
- Smith Ádám 1940: *Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól* [1776]. Második kiadás. Magyar Közgazdasági Társaság, Budapest.
- Szekfű Gyula 1923: *A magyar állam életrajza. Történelmi tanulmány* [1917, 1922]. Dick Manó, Budapest.
- Ungár László 1942: Szempontok a magyar polgári osztály kialakulásának vizsgálatához. *Századok* (76.) 7–8. 306–328.
- Vári András 2009: *Urak és gazdászok. Arisztokrácia, agrárértelmiség és agrárius mozgalom Magyarországon, 1821–1898*. Argumentum, Budapest.